

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

SOCIAL PROTECTION OF PERSONS WITH DISABILITIES DURING MARTIAL LAW: STATE POLICY AND INTERNATIONAL COOPERATION

Чічкань М.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»

Баштова М.В., студентка III курсу юридичного факультету
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»

Стаття присвячена аналізу системи соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні під час воєнного стану. Основою дослідження стали два взаємопов'язані аспекти, а саме внутрішня державна політика та міжнародне співробітництво в зазначеній сфері.

Розв'язана у 2022 році повномасштабна війна проти України істотно загострила наявні проблеми соціальної сфери та водночас створила нові виклики. Одним із пріоритетних напрямів державної соціальної політики під час воєнного стану залишається соціальна підтримка осіб з інвалідністю. З огляду на небачене за часів незалежності стрімке збільшення чисельності осіб з інвалідністю сфера їх соціального захисту як ніколи потребує оперативного реагування держави на виклики, зумовлені воєнним станом, а також адаптації існуючих соціальних програм та формування нових ефективних підходів.

Визначено, що державна політика у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану орієнтується на адаптацію системи соціальної підтримки до реалій широкомасштабної війни. Основним вектором державної політики щодо соціального захисту осіб з інвалідністю є забезпечення рівних прав і можливостей, що досягається завдяки комплексу заходів, спрямованих на подолання бар'єрів – фізичних, інформаційних, соціальних, а також забезпечення доступу до освіти, праці, транспорту, об'єктів громадського користування, охорони здоров'я, а також до соціальних послуг.

Проаналізовано основні законодавчі зміни, на основі яких було запроваджено замість застарілої процедури МСЕК модель оцінювання повсякденного функціонування, засновану на положеннях Міжнародної класифікації функціонування, оновлено електронні сервіси, запроваджено нові моделі догляду, підвищено бюджетне фінансування, розширено програми працевлаштування, а також удосконалено порядок отримання технічних і реабілітаційних засобів. Крім того, наголошено, що держава системно співпрацює з міжнародними організаціями, залучаючи додаткові ресурси для адресної підтримки осіб з інвалідністю, що підтверджується укладеними меморандумами з міжнародними організаціями.

Автори доходять до висновку, що в умовах воєнного стану соціальна політика щодо осіб з інвалідністю формується як багаторівнева система соціального захисту, що враховує сучасні виклики, забезпечує гнучкість механізмів реагування та відповідає як національним потребам, так і міжнародним зобов'язанням України.

Ключові слова: державна соціальна політика, соціальна підтримка, соціальний захист, особа з інвалідністю, воєнний стан, міжнародне співробітництво.

The article is devoted to the analysis of the social protection system for persons with disabilities in Ukraine during martial law. The study is based on two interrelated aspects, namely domestic state policy and international cooperation in the specified field.

The full-scale war against Ukraine, launched in 2022, has significantly exacerbated existing social problems and, at the same time, created new challenges. One of the priority areas of state social policy during martial law remains social support for persons with disabilities. Given the unprecedented increase in the number of persons with disabilities since Ukraine's independence, the sphere of their social protection more than ever requires the state's prompt response to the challenges caused by martial law, as well as the adaptation of existing social programs and the development of new effective approaches.

It is determined that state policy in the field of social protection of persons with disabilities under martial law focuses on adapting the system of social support to the realities of large-scale war. The main vector of state policy regarding the social protection of persons with disabilities is the provision of equal rights and opportunities, which is achieved through a set of measures aimed at overcoming barriers – physical, informational, social – as well as ensuring access to education, employment, transport, public facilities, healthcare, and social services.

The main legislative changes have been analyzed, including the replacement of the outdated MSEC (Medical and Social Expert Committee) procedure with a model for assessing daily functioning based on the provisions of the International Classification of Functioning, the modernization of electronic services, the introduction of new models of care, increased budgetary funding, the expansion of employment programs, as well as improvements in the procedure for obtaining technical and rehabilitation equipment. In addition, it is emphasized that the state systematically cooperates with international organizations, attracting additional resources for targeted support of persons with disabilities, which is confirmed by the memoranda concluded with international organizations.

The authors conclude that under martial law, social policy regarding persons with disabilities is formed as a multi-level system of social protection that takes into account modern challenges, ensures flexibility of response mechanisms, and meets both the national needs and international obligations of Ukraine.

Key words: state social policy, social support, social protection, person with disability, martial law, international cooperation.

За інформацією Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності в Україні проживає понад 3 мільйони осіб з інвалідністю, що свідчить про значне зростання цієї категорії населення у порівнянні з довоєнним періодом [1]. Відповідно до національного законодавства особою з інвалідністю вважається особа, у якої наявний стійкий

розлад функцій організму, що у взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності. У таких випадках держава бере на себе обов'язок створити відповідні умови для реалізації прав такими особами на рівні з іншими та забезпечити їм належний соціальний захист. Такий підхід до розуміння правового

становища осіб з інвалідністю є надзвичайно важливим, оскільки закладає базові правові орієнтири державної соціальної політики щодо осіб з інвалідністю.

Правову основу системи соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні становлять норми Конституції України, а також спеціалізоване законодавство, зокрема Закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», «Про соціальні послуги», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та інші. Зазначені нормативно-правові акти покликані гарантувати особам з інвалідністю можливість вести повноцінний спосіб життя, реалізуючи свої права і свободи на рівні з іншими громадянами.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», діяльність держави щодо цієї категорії населення полягає у створенні умов для реалізації їхніх прав нарівні з іншими громадянами, зокрема шляхом усунення бар'єрів та забезпечення доступу до всіх сфер суспільного життя [2]. У цьому контексті важливим кроком стало схвалення Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, яка визначає довгострокові орієнтири формування інклюзивного середовища на державному рівні [3].

Слід зауважити, що національна законодавча база охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на забезпечення рівних можливостей: надання соціальних пільг, доступ до медичних, реабілітаційних і освітніх послуг, правову підтримку, а також створення умов для повноцінної участі осіб з інвалідністю в економічному, політичному та культурному житті суспільства та ін. Отже, основним вектором державної політики щодо соціального захисту осіб з інвалідністю є забезпечення рівних прав і можливостей, що досягається завдяки комплексу заходів, спрямованих на подолання бар'єрів – фізичних, інформаційних, соціальних, а також забезпечення доступу до освіти, праці, транспорту, об'єктів громадського користування, охорони здоров'я, а також до соціальних послуг. Під час воєнного стану вищезазначені заходи набувають особливого значення, адже потреба в захисті, підтримці та адаптації значно зростає.

В умовах воєнного стану держава зосереджує свою соціальну політику на посиленні підтримки осіб з інвалідністю, визнаючи їх однією з найбільш вразливих категорій населення. Основними стратегічними напрямками залишаються: забезпечення доступу до якісної медичної та психологічної реабілітації, інтеграція осіб з інвалідністю в суспільне життя, працевлаштування, освітні можливості, розвиток мобільності та створення безбар'єрного середовища.

Сучасна державна політика України у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану орієнтується на адаптацію системи соціальної підтримки до реалій широкомасштабної війни. Урядом запроваджено низку рішень, що мають на меті забезпечити оперативність, доступність і адресність соціальних послуг. Зокрема, у 2022 році було впроваджено спрощену процедуру надання послуг з догляду для осіб з інвалідністю та людей похилого віку [4]. Це рішення реалізується як частина антикризового механізму соціального захисту і дозволяє приймати заяви через органи соціального захисту, військові адміністрації або безпосередньо від надавачів послуг, а рішення ухвалюється протягом двох робочих днів.

У 2025 році Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України оновило електронний кабінет особи з інвалідністю, зробивши його більш доступним та зруч-

ним у користуванні. Сервіс отримав адаптивний дизайн, підтримку екранних читачів, високу контрастність, а також мобільну версію. Через кабінет особа з інвалідністю може подати заяву на отримання технічних та реабілітаційних засобів, замовити їх ремонт чи компенсацію, а також оперативно оновлювати документи [5].

Для підтримки на місцях держава заохочує громади до впровадження локальних ініціатив. Так, у Вільшанській територіальній громаді впроваджено заходи з безоплатного санаторно-курортного лікування, житлово-комунальних пільг та адресної допомоги особам з інвалідністю, що демонструє приклад взаємодії місцевого самоврядування з державною політикою [6].

У межах бюджетної політики на 2025 рік на сферу соціального захисту осіб з інвалідністю передбачено 6,7 млрд грн – на 300 млн грн більше, ніж у попередньому році. Крім прямої грошової підтримки, державна політика передбачає стимулювання працевлаштування. Через програму компенсації роботодавцям за створення інклюзивних робочих місць у 2024 році було виплачено понад 38 млн грн. Для посилення ефективності таких заходів Уряд ініціював інформаційний обмін між Фондом соціального захисту осіб з інвалідністю та Державною службою зайнятості, що дозволило активізувати інтеграцію людей з інвалідністю в ринок праці [7; 8].

Державна політика також охоплює реабілітацію, протезування та психологічну підтримку. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України координує відповідні програми, а Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю забезпечує інформування населення через публікацію покрокових інструкцій та переліків документів, необхідних для отримання допомоги [9; 10].

Зауважимо, що з 1 січня 2025 року набула чинності реформа системи встановлення інвалідності, регламентована постановою Кабінету Міністрів України № 1338 від 15 листопада 2024 року, яка затвердила п'ять основних нормативних документів. Замість застарілої процедури МСЕК держава впровадила модель оцінювання повсякденного функціонування особи, засновану на положеннях Міжнародної класифікації функціонування. Це дало змогу перейти від суто медичного до соціально-орієнтованого підходу [11]. Сьогодні процес встановлення інвалідності базується на результатах комплексного оцінювання функціонування: для дорослих – експертною командою, для дітей – у межах медико-соціальної експертизи, що проводиться лікарсько-консультативними комісіями. Такий підхід враховує індивідуальні потреби кожної особи.

Законодавчо в Україні передбачено три групи інвалідності – I, II та III, які визначаються залежно від ступеня розладу функцій органів і систем організму та обмеження життєдіяльності особи. Також у межах оцінювання повсякденного функціонування особи встановлюється ступінь стійкої втрати професійної працездатності особи. Зокрема, для I групи інвалідності характерна повна втрата здатності до самообслуговування та потреба в постійному догляді, що відповідає 85–100% втрати професійної працездатності. II група встановлюється при значних порушеннях функцій організму за умови збереження самообслуговування – у межах 65–80%. III група відповідає помірно вираженим порушенням і передбачає можливість продовження професійної діяльності у звичайних умовах, хоча з пониженням кваліфікації або зменшенням обсягу роботи – при цьому втрата працездатності оцінюється на рівні 30–60% [12]. Саме група інвалідності, її причина та висновки експертів щодо потреби в догляді впливають на види та обсяг соціального захисту. Наприклад, особи з інвалідністю з дитинства I групи підгрупи А або Б можуть отримувати надбавку на догляд, як і особи II або III груп, які за висновком мають потребу в постійній сторонній допомозі.

Окремим напрямом державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю є пенсійне забезпечення,

що регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». У зв'язку з умовами воєнного стану цей Закон зазнав змін, спрямованих на уточнення порядку виплат пенсії по інвалідності. Зокрема, у разі неявки особи для проведення оцінювання (повторного оцінювання) повсякденного функціонування у визначений строк, виплата пенсії припиняється з першого числа місяця, наступного за місяцем, у якому мало відбутися таке оцінювання. Разом із тим, якщо строк оцінювання було пропущено з поважних причин або якщо особа пізніше знову визнається особою з інвалідністю, виплата поновлюється з дня припинення, але не більш як за три роки. У випадку зміни групи інвалідності під час повторного оцінювання пенсія за попередній період виплачується відповідно до раніше встановленої групи [13].

Також слід наголосити на тому, що Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» у прикінцевих положеннях (пункт 14-6.1) передбачає автоматичне продовження виплати пенсії особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю в період дії воєнного або надзвичайного стану у випадку, якщо вони не змогли пройти повторне оцінювання з поважних причин, визначених Кабінетом Міністрів України. У такому випадку пенсія виплачується до дати проведення оцінювання або не довше ніж шість місяців після його завершення; для військовослужбовців – не менше ніж на весь строк служби. У разі зміни групи інвалідності пенсія переглядається відповідно до нового висновку з наступного місяця. Водночас Пенсійний фонд України повідомляє, що для осіб, які не змогли пройти повторне оцінювання у період з 1 січня по 30 червня 2025 року, виплату пенсії продовжено до дня ухвалення рішення, але не довше ніж до 1 липня 2025 року [14].

У межах міжнародного співробітництва, яке інтегрується в державну політику, укладено меморандуми з Міжнародним Комітетом Червоного Хреста, Міжнародною організацією з міграції (МОМ) та Товариством Червоного Хреста України. Зокрема, передбачено грошову допомогу особам з інвалідністю по 2220 грн щомісяця (від МОМ) протягом трьох місяців або 2500 грн одноразово (від Червоного Хреста). Ці програми координуються з державними органами й охоплюють найбільш постраждалі регіони [15]. У співпраці з Всесвітньою продовольчою програмою ООН було реалізовано проєкт додаткових виплат для пенсіонерів та осіб з інвалідністю на загальну суму понад 5 мільярдів гривень [16].

Крім того, у межах міжнародного співробітництва Україна активно бере участь у GDC 2025

(Global Disability Summit) – Глобальному саміті з інвалідності, що відбувся в Берліні. На цьому заході Мінсоцполітики презентувало цифрові рішення, що розширюють програми підтримки людей з інвалідністю, включно з 37 видами соціальних послуг і платформою для протезування [17].

У лютому 2025 року Президент України підписав євроінтеграційний Закон № 4219-IX, який імплементує положення Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Закон розширює можливості працевлаштування осіб з інвалідністю (в державних органах, на місцях), забезпечує супровід на робочому місці, включно з асистентом та перекладачем жестової мови, а також запроваджує цільовий внесок замість санкцій за невиконання нормативів працевлаштування [18].

Таким чином, в умовах повномасштабної війни соціальна політика України зазнала стрімких трансформацій, зокрема у сфері захисту осіб з інвалідністю, які залишаються однією з найуразливіших категорій населення. Зростання їх кількості, а як наслідок, і потреб у медичних, соціальних і реабілітаційних послугах, а також у працевлаштуванні й інтеграції в суспільне життя, зумовило необхідність оперативних законодавчих змін. Урядом впроваджено реформу системи встановлення інвалідності, оновлено електронні сервіси, запроваджено нові моделі догляду, підвищено бюджетне фінансування, розширено програми працевлаштування, а також удосконалено порядок отримання технічних і реабілітаційних засобів. Особливої актуальності набули норми Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», що регламентують порядок призначення і поновлення пенсійних виплат по інвалідності під час воєнного стану. Крім того, держава системно співпрацює з міжнародними організаціями, залучаючи додаткові ресурси для адресної підтримки постраждалих. Євроінтеграційний курс України суттєво впливає на зміст реформ: імплементація норм Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю сприяє запровадженню стандартів недискримінації, універсального дизайну, розумного пристосування та інклюзивності в усіх сферах суспільного життя.

Отже, в умовах воєнного стану соціальна політика щодо осіб з інвалідністю формується як багаторівнева система захисту, що враховує сучасні виклики, забезпечує гнучкість механізмів реагування та відповідає як національним потребам, так і міжнародним зобов'язанням України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Танасишин у штаб-квартирі ООН: В Україні понад 3 млн людей з інвалідністю – це люди з величезним потенціалом, навичками, ідеями, силою. *Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/tanasysyn-u-shtab-kvartiri-onn-v-ukrayini-ponad-3-mln-lyudey-z-invalidnistyu-tse-lyudy-z-velycheznym-potentsialom-navychkamy-ideyamy-syloyu> (дата звернення: 03.08.2025).
2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 21. Ст. 252
3. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р : станом на 25 березня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text> (дата звернення: 03.08.2025).
4. Люди похилого віку та люди з інвалідністю отримують послуги з догляду під час воєнного стану за спрощеною процедурою. *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://msp.gov.ua/press-center/news/lyudy-pokhyloho-viku-ta-lyudy-z-invalidnistyu-otrymayut-posluchy-z-dohlyadu-pid-chas-voennoho-stanu-za-sproshchenoyu-protseduroyu> (дата звернення: 03.08.2025).
5. Мінсоцполітики оновило Електронний кабінет особи з інвалідністю: що змінилося. *Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/minsotspolityky-onovlyo-elektronnyy-kabinet-osoby-z-invalidnistyu-shcho-zminylosya> (дата звернення: 04.08.2025).
6. Соціальне забезпечення осіб з інвалідністю внаслідок війни. *Вільшанська громада*. URL: <https://vilshsr.gov.ua/news/1731483644/> (дата звернення: 04.08.2025).
7. Видатки на соціальний захист осіб з інвалідністю збільшено на 300 млн грн порівняно з 2024 роком. *Міністерство Фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/derzhbiudzheth-2025_vidatki_na_sotsialnii_zakhist_osib_z_invalidnistiu_zbilsheno_na_300 mln_grn_porivniano_z_2024_rokom-4939 (дата звернення: 04.08.2025).
8. Впродовж дії воєнного стану кількість працевлаштованих осіб з інвалідністю в Україні зросла. *Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів*. URL: https://komspip.rada.gov.ua/news/main_news/76750.html (дата звернення: 04.08.2025).
9. Шлях до відновлення: протезування. *Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю*. URL: <https://www.ispf.gov.ua/gromadskosti/shlyah-do-vidnovlennya-protetuvannya-osib-z-amputatsiyeu> (дата звернення: 04.08.2025).

10. Як безоплатно отримати допоміжні засоби реабілітації за державною програмою – алгоритм дій. *Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю*. URL: <https://www.ispf.gov.ua/gromadskosti/yak-otrimati-dzr> (дата звернення: 04.08.2025).
11. Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2024-n#Text> (дата звернення: 04.08.2025).
12. Порядок встановлення ступеня стійкої втрати професійної працездатності в рамках проведення оцінювання повсякденного функціонування особи (нова редакція) від 27.12.2024. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1932-24#Text> (дата звернення: 04.08.2025).
13. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 49-51. Ст. 376.
14. Про продовження виплати пенсій по інвалідності. *Головне управління Пенсійного фонду України в Одеській області*. URL: <https://www.pfu.gov.ua/od/304077-pro-prodovzhennya-vyplaty-pensij-po-invalidnosti/> (дата звернення: 04.08.2025).
15. Умови надання грошової допомоги від міжнародних організацій. *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://aid.edoromoga.gov.ua/terms> (дата звернення: 04.08.2025).
16. Проект додаткової грошової допомоги від ВПП ООН для пенсіонерів та осіб з інвалідністю завершено: українці отримали виплат на суму понад 5 млрд грн. *Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/proyekt-dodatkovoyi-hroshovoyi-dopomohy-vid-vpp-onn-dlya-pensioneriv-ta-osib-z-invalidnistyu-zaversheno-ukrayintsi-otrymaly-vyplat-na-sumu-ponad-5-mlrd-hrn> (дата звернення: 05.08.2025).
17. Мінсоцполітики на Global Disability Summit 2025: Україна послідовно розширює програми підтримки людей з інвалідністю. *Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/minsotspolityky-na-global-disability-summit-2025-ukrayina-poslidovno-rozshyruye-prohramy-pidtrymky-lyudey-z-invalidnistyu> (дата звернення: 05.08.2025).
18. Президент підписав євроінтеграційний закон, який розширює можливості залучення людей з інвалідністю на ринок праці. *Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/prezydent-pidpysav-eyevointehratsiynyy-zakon-yakyy-rozshyryuye-mozhlyvosti-zaluchennya-lyudey-z-invalidnistyu-na-rynok-pratsi> (дата звернення: 05.08.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 15.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 20.10.2025

Дата публікації: 29.10.2025